

Boris Havel, *Pregled povijesti Izraela. Od Abrahama do moderne države*, Zagreb, Antibarbarus, 2015, 308 str.

Miroslav Modrić*

miroslav.modric@st.t-com.hr

Uvod

Kad sam prvi put uzeo ovu knjigu Borisa Havela u ruke, pregledao je iznutra i izvana, pomislio sam: *Neobičajene li knjige!* Neobičan mi je *format*; neobičan *naslov*; neobično je raspoređen njezin *sadržaj* (bilješke na kraju), *dodatci* zauzimaju više prostora nego »korpus«; neobično mi je i ime uglednog izdavača – *antibarbarus*, ali ne i ono što samo ime znači. A budući da poznam povijest i proces novog rađanja države Izrael,¹ njegov životni put, okolnosti i ljude koji su ga oživjeli, one od kojih i za koje živi, zaključio sam: ovdje je doista sve neobično, ali se sve slaže i sve ima smisla. Neka stoga i ovo moje predstavljanje bude neobičajeno.

Novo rođenje

U ovom kratkom predstavljanju knjige *Pregled povijesti Izraela* Borisa Havela prvenstveno bih se osvrnuo na ono što na prvi mah djeluje kao suho nabranje povijesnih podataka, osobito onomu tko nije baš upućen u tu materiju, ili ne voli povijest. No to nije tako. Iza onih godina krije se sudbina ne samo ondje spomenutih pojedinaca nego cijeloga naroda – Izraela. I to kroz više tisuća godina

Izrael, odnosno *Erec Izrael*, kako ga autor knjige rado naziva, rođen je 1948. godine. Gotovo da ga nitko nije želio, osim skupine idealista koji su osjetili da

* Izlaganje franjevca dr. sc. Miroslava Modrića kojim je 4. svibnja 2015. u Zagrebu sudjelovao u predstavljanju knjige dr. sc. Borisa Havela.

¹ O toj temi i cijelom ovom području, o Svetoj zemlji, i sâm sam napisao i dao tiskati knjigu od tisuću stranica: *Sveta zemlja – Isusova domovina. Studijski vodič*, Split, Verbum, 2013.

se ispunilo vrijeme za povratak njihova *Naroda* svojoj kući, svom *Nacionalnom domu*. Ti idealisti nisu se zamarali razmišljanjem o tome je li to Božja volja, ili samo njihov san i želja, dane okolnosti ili od Boga darovano vrijeme. Prihvatili su izazov. I uspjeli! A snagu im je davalo iskustvo zla kojega su proživljavali u ruskom antisemitizmu krajem 19. stoljeća² i netom proživljeni holokaust krajem prvog dijela 20. stoljeća. I napokon istina da nemaju drugoga izbora, ako žele preživjeti kao narod i kao pojedinci.

Gospodin nije odbacio svoj narod

Činjenica da je *Erec Izrael* gotovo čudesno oživio – i da živi! – mnoge je uvjerala da ih Bog nije odbacio i da je upravo stoga njihova stara domovina oživjela i živi nošena na povijesnim žrtvama njihova naroda, njihovom mudročću, radom i ljubavlju za svoj kraj i svoju budućnost. U silnim žrtvama i lutanjima svijetom kroz povijest mnogi su već bili pomislili da ih je Gospodin ostavio. Baš kao Abraham na početku izabranja, kad se borio s mišlju da ga je Gospodin uzalud izabrao kad mu nije podario potomstvo. Kad je Abraham bio pomislio da je već kasno za Božju ljubav dobio je dar Neba – radost života svoga: Izaka (Post 15, 2-3). Tada je shvatio da Bogu ništa nije nemoguće (Post 18, 14). Njegova žena Sara je zaboravila na svoje dugo vrijeme čekanja, a i strepnje porođajnih boli, jer se toliko radovala životu koji dolazi. Zar tako nije bilo s izabranim narodom i njegovim novim rađanjem poslije dvije tisuće godina molitava, čežnji i čekanja izbavljenja iz njihove sramote neplodnosti, a to znači: bez doma i domovine? Zar i njegove porođajne boli vraćanja kući nisu bile neizmjerne? Osobito ono posljednje desetljeće prije rođenja! Zar je to sinove Izraelove spriječilo u ostvarenju njihova sna? Zar i s njima novorođeni život – *Erec Izrael* – nije trebalo njegovati s odlučnošću, pažnjom, ljubavlju i strahom od ponovnog gubitka? Zar sve to ne treba i danas?

Eto, sve to sam vidio i proživljavao čitajući prvi dio ove knjige, prebirući godine od Abrahamova izabranja, dvaju teških sužanjstava i dvaju velikih neuspjelih ustanaka protiv puno jačega i onda predugoga čekanja na povratak. I napokon radost u suzama porođajnih boli *Ereca* prije sedamdesetak godina.

Dva sudbonosna događaja

Mislama sam se posebno zadržao na razdoblju dvaju sudbonosnih događaja koja su uvela u posljednje izgnanstvo, koje je trajalo gotovo *dvije duge tisuće godina*. Vođe tih dvaju presudnih događaja su mislili da je dovoljna sila, jaka želja i

² Upravo u tim nemilih događajima skovana je nova riječ – *pogrom*, koja je značila: teror i smrt za Židove, na ogromnim ruskim prostranstvima.

snažna volja da bi postigli nemoguće – pobjedu nad mnogo jačim, nad Rimom. Zato su uzeli oružje u ruke i tražili slobodu. Nisu čuli, zapravo nisu prepoznali riječi jednoga od svojih učitelja, Ješue iz Nazareta, koji nam je samo nekoliko desetljeća prije savjetovao: *Ako imaš jačega protivnika protiv sebe, nagodi se s njim da te ne uništi* (usp. Lk 12, 57-59).

Osim snage, želje i prava za ostvarenje sna potrebna je i mudrost, koju kao da nisu imali borci dvaju ustanaka u prvom i u drugom stoljeću. Vjerojatno zato, poučeni upravo njihovim primjerom, to su imali oni koji su se u naše vrijeme usprotivili gotovo cijelom svijetu u želji da ostvare svoj san, da se vrate svojoj kući. I uspjeli su! Eto zašto postoji *Erec Izrael*. Nije im on darovan nego su ga oni doslovno istrgnuli iz ruku moćnika svijeta.³ A Gospodin im je, duboko vjerujem u to, nadahnuo misao za povratak i darovao im snagu i vrijeme.

Vlastito iskustvo

Kad je *Erec Izrael* bio upola mlađi nego danas – odnosno kad sam ja bio upola mlađi nego sada – živio sam u Izraelu, upoznao ga i zavolio. I divio se ljudima koji čuvaju i izgrađuju Obećanu zemlju, njeguju povijesne uspomene, sjećaju se rođendana svoga Doma i čuvaju njegov život kao sebe same.

Da samo znate s koliko sam pažnje o tome tada čitao i slušao. I gledao tragove rađanja posvuda oko sebe! Jedna od tih uspomena, koje sam tada gledao, još i danas živi uz cestu Tel Aviv – Jeruzalem, na kraju Ajalonske doline, u klancu Bab el-Ued (arap. Vrata doline). To su »kosturi« primitivno oklopljenih kamiona koji su prevozili hranu i piće za preživljavanje izoliranima u Jeruzalemu, i svaki put mi – neizostavno i bez iznimke! – iznova pričaju svoju priču, povijest *Erec Izraela*. Kad god sam se, poslije povratka u svoju domovinu, vraćao u Zemlju Izraelovu s hrvatskim hodočasnici i prolazio tom cestom pripovijedao sam im o tim teškim, slavnim i sudbonosnim danima sinova Izraelovih i pokazivao im još uvijek brižljivo njegovane »kosture« uz cestu.

Usporedba s drugima

I onda je došao rat u mom *nacionalnom domu*. Pred očima i u srcu mi se ponovno vratio »film« o rađanju Izraela. Ovo nekoliko idućih rečenica slobodno shvatite kao da i dalje govorim o rađanju *Erec Izraela*, a ne o jednom drugom narodu i događaju, na drugom kraju Sredozemnoga mora, pedeset godina ka-

³ Ni deklaracija britanskoga ministra vanjskih poslova (lorda Arthura Jamesa Balfoura) od 2. studenog 1917., ni glasovanja Ujedinjenih naroda 29. studenog 1947. godine, nisu Židovima dali državu nego im tek dopustili da se za nju izbore. Slično je bilo s međunarodnim priznanjem neovisnosti države Hrvatske 15. siječnja 1992. godine.

snije. I u ovom slučaju narod se ustao braniti svoju zemlju, vlastitu slobodu i svoj tisućljetni san. Bio je također neželjen od moćnikâ svijeta. Bez oružja i bez mogućnosti pristupa njemu. Kamioni za opskrbu gladnih i žednih probijali su se na sličan način do željezom izoliranih, mržnjom i vatrom opkoljenih ljudi. Bolničari su njegovali i živote branitelje spašavali na crti obrane.⁴ Hrvatski *nacionalni dom* se također stvarao u hodu, velikoj boli i vapaju za pomoć. I u tome im je *Erec Izrael* bio uzor i poticaj kako se stvara, brani i čuva domovina – žrtvom vlastitoga života.

Zanos, snaga, mudrost, odlučnost i velike žrtve naroda u borbi s mnogostruko jačim *prisilili su i ovaj put moćnike* da priznaju jednom od najstarijih naroda Europe pravo na život, na postojanje, na svoju zemlju i na vlastitu budućnost. Ali ni ovoga puta nisu dali pomoć za obranu života. Zato su se oni i dalje morali sami brinuti. K tomu, i ovdje se istovremeno moralo razbijati stereotipe onih koji ih nisu željeli, jer im nije trebala još jedna državica koja, po njima, i ne može sama preživjeti. Držali su da mali moraju služiti jačima i zahvaljivati im što im je dopušteno živjeti. Moralo se tim »velikima« uvijek iznova dokazivati da su susjedi u svom barbarstvu posezali, i posežu, za tuđom poviješću, kulturom, slobodom, zemljom i životima.

Tako mi je, dok sam proživljavao muke rađanja vlastite domovine, pred očima ponovno lebdjela dobro mi poznata i bliska drama rađanja *Erec Izraela*. U pojedinim trenutcima kao da nisam znao gdje se nalazim, na blokiranom istočnom ili sjeverozapadnom kraju Sredozemlja, u domovini rođenja ili u duhovnoj domovini. Nekad su bivale toliko bliske jedna drugoj da nisam znao koja mi je od njih prva i važnija. Sve to je učinilo da sam sve više razumijevao, prihvaćao i volio sinove Izraelove, narod koji nije samo molio i čekao da mu se daruje sloboda i domovina nego je hrabro posegnuo za njom. I onda u tome dobio Božji blagoslov i iznudio pristanak moćnikâ.

⁴ Puno je i drugih sličnosti, na primjer: od moćnikâ i napadača izolirani narod sam se snalazi za obrambena sredstva te kamione pretvara u oklopnjake, ručno izrađuje primitivne eksplozivne naprave i poljoprivrednim zrakoplovima ih prenosi na cilj; iseljeni i prognani pomažu i spašavaju domovinu svojim povratkom, znanjem i novcem; opkoljeni Jeruzalem i Vukovar; jedan i drugi vođa stvaranja obiju država, mesijanskim žarom i vještinom realizma, na gotovo identičan način bude uspavani ponos i dovode narod do pobjede i međunarodnog priznanja. Od razlika spomenimo samo jednu – ogromnu: Poslije pada Židovske četvrti u Starom Jeruzalemu u petak, 28. svibnja 1948. godine, gdje su Židovi izdržali dva tjedna u okruženju mnogobrojnijih i bolje naoružanih napadača, Arapi su se prema pobjeđenima vladali po ljudskim zakonima te su bolesne i ranjene sami premjestili, civile pustili, a vojnike i vojno sposobne otpremili bez maltretiranja u Amman. Vukovar, opkoljen neprojenom vojskom i vojnim hordama, izdržao je osamdeset i sedam dana divljačkog rušenja i granatiranja; a poslije pada – u srijedu, 20. studenoga 1991. godine, Srbi su barbarski masakrirali branitelje, klali ranjenike i izživljavali se na ženama.

Druga dva poglavlja knjige

U idućem poglavlju knjige pratimo proces stvaranja države Izraela kartama, skicama, crtežima i brojkama preciznošću savjesnog kirurga u procesu oživljavanja života. To treba naprosto pogledati, ukoliko se želi razumjeti cijeli proces. Treće pak poglavlje, *Bilješke*, velika je i bogata riznica dragocjenih informacija za onoga tko želi barem u mislima proći životni put Izabranoga naroda, od Abrahama do naših dana. Iako o toj problematici doista prilično znam, otkrio sam toliko novoga, ili onoga na drukčiji način iznesenoga, da sam sve to, kao i cijelu knjigu, čitao s olovkom u ruci. A tako čitam samo ono što je vrijedno i meni osobito važno.

A što ćete sve naći u tome poglavlju ostavljam vama, poštovani čitatelji, da sami otkrijete, jer to ovisi o svakomu osobno. Mi ljudi često vidimo ono što želimo vidjeti, što nam je u srcu ili u želji te time, na neki način, govorimo o sebi. Ovdje bih iznio tek ponešto od onoga što sam »vidio« u tim obilnim bilješkama. To vjerojatno nećete naći na drugom mjestu, jer to je osobni govor, govor poznavanja sadržaja, govor srca i duše.

Ispunjenje Božjih obećanja i kršćani

Ima naime nešto što ne dopire do svijesti mnogih ljudi, pa ni kršćana, a to je pitanje povratka Židova – sinova Izraelovih u Obećanu zemlju. Bojim se da su kršćani, pa i sami franjevci u Svetoj zemlji, na neki način »prespavali« jedan dio bliže prošlosti Svete zemlje. Kao da nisu uočili da se davno prognani izraelski narod u naše vrijeme vraća u svoju zemlju. Bio je, recimo tako, »prognan«, ali ne od Boga odbačen. *Ta neopozivi su dari i poziv Božji!* – piše nam sv. Pavao. Izrael je *izabrani narod* – jednom zauvijek. Ako Bog svoj narod i stavi na kušnju zbog nečega, izabranost mu ne oduzima.

Koliko li su puta kršćani kroz te dvije tisuće godina s Biblijom molili da Bog vrati svoj narod u Obećanu zemlju! A onda, kad se to stvarno počelo i događati, nisu to vidjeli. Neki kao da ne vide ni danas, a povratak se već gotovo i dovršio. Neki nisu uočili jer su se, na neki način, i sami nalazili u tom vrtlogu. Drugi nisu mogli ili nisu htjeli vidjeti. No, zar mislimo da je bilo drukčije i s toliko u Bibliji opisanim povratkom iz Babilona? Nipošto! Iz toga prilično kratkog sužanjstva prognanici su se vraćali u više navrata. Kroz desetljeća. Zar se i o ovom sadašnjem povratku neće u daljoj budućnosti govoriti kao o njihovu povratku u svoju zemlju?⁵ Zar i u vrijeme povratka iz egipatskog sužanjstva nije bilo slično,

⁵ Ovdje ne možemo ulaziti u političke i teritorijalne poteškoće zadnjih stotinjak godina na tim prostorima, jer su to poteškoće koje mi ne možemo riješiti. A i nije na nama ovdje da ih rješavamo.

ili čak gotovo isto, kao i u ovo naše vrijeme? Ni tada Obećana zemlje nije bila prazna niti ih je čekala raširenih ruku.⁶

Židovski povratak i franjevci u Svetoj zemlji

Slično je bilo i s franjevcima na prostoru Svete zemlje, čuvarima kršćanima svetih mjesta. Ipak, povratak polako ulazi u njihovo srce i pamet. To kao da je – svjesno ili ne – potvrdio i izbor sadašnjeg poglavara (kustoda) franjevaca u Svetoj zemlji, čime je poslan znak Izraelcima. I oni su ga razumjeli. Kustod se naime istinski angažirao oživjeti odnose Židova (Izraela) i kršćana. Češće se susreće s Izraelcima. Ne odbacujući nikoga, pokazuje im da ih Crkva, iako polako, razumijeva i prihvaća. Kustod dobro poznaje hebrejski jezik. A to i nije baš po sebi razumljivo, iako franjevci žive na tom području i prije rođenja samog Izraela. Fratri su se naime do tada posvećivali samo kršćanima, a oni su gotovo isključivo Arapi. Židove, odnosno Izraelce, gotovo da nisu ni poznavali. Tako ni njihov jezik, iako je on odavna službeni jezik na tome prostoru. Čini se da nije bolja situacija ni s izraelske strane. Tek u posljednje vrijeme vide se pomaci približavanja, razumijevanja i prihvaćanja s objiju strana.

Židovi su od samih početaka bili neskloni kršćanima – znamo to. Smatrali su ih otpadnicima i izdajicama njihova vjerskog opredjeljenja. To se shvaćanje prenosilo generacijama. Vjerski strogi židovi (tzv. ortodoksni) još i danas okreću glavu od svećenika. No, valja istaknuti da su im kršćani kroz povijest, također od samih početaka, davali *debelih* povoda za takvo njihovo držanje. Gotovo su ih proglasili bogoubojicama. Istina, nikad službeno, ali u praksi je sve vodilo k tomu. I to gotovo bez ikakvih ograničenja. Kao da Isus nije bio i ostao Židov! A to mu je i majka. To su i svi apostoli. I prva Crkva. Boga »ubija« zlo u nama, oko nas i u svijetu! Onda i danas!

Sveti papa Ivan Pavao II. to je shvatio te je, kao uopće prvi papa, posjetio sinagogu u Rimu. Tada je proročanski, s neskrivenim ganućem u vjeri, rekao Židovima: »Vi ste naša starija braća!« Baš tako! Oni to doista i jesu kršćanima, te kao »prvorodeni« imaju neko prvenstvo. A mladima valja znati kako se odnositi prema starijoj braći. Kršćanstvo je »nacijepljeno« na židovstvo i ne može bez njega. Ono nije novi »Božji narod«, neovisno o starom Božjem narodu – Izraelu, kako se nekada govorilo, nego tek s njim, nacijepljen na njega, kao mladica masline na svoj korijen. Isus je bio i ostao Židov, do kraja života, ali je otvorio vrata Bogu za sve ljude i narode, »jer spasenje dolazi od Židova« (Iv 4, 22).

⁶ Mi dobro znademo da Bog, ako jedne vraća u svoju zemlju, ne progona druge. Poznato je da su Izraelci kroz cijelu svoju povijest živjeli s drugim narodima u Obećanoj zemlji. Uvijek su taj prostor dijelili s drugima. Zato, ako je Bog njih izabrao, nije time druge odbacio. Ta Bog ne može sebe zanijekati. On je Otac svih naroda. Biblija nam to često ponavlja, još od Abrahama.

Kako rekosmo, nešto se u naše vrijeme mijenja u tim odnosima. Kršćani Židove polako prihvaćaju kao svoju stariju braću u vjeri, kao izvorište vlastitog izabranja. A u svijest Izraelaca polako prodire istina da im kršćani nisu neprijatelji, nego njihova »mlađa braća« – ma kakva bila. Danas kod mnogih Izraelaca Isus više nije tek »izdajica« nego pripadnik njihova naroda. Jedan od njih. Upravo zbog toga je Božje providenje kuća neokatekumena zvana *Domus Galileae*, a nalazi se ponad Brda blaženstava, na sjevernoj padini Genezaretskog jezera. Otvorenost tog kršćanskog pokreta Starom zavjetu, židovskoj tradiciji, i židovstvu općenito, otvara srca mnogih Izraelaca koji pokušavaju shvatiti kršćanstvo i srcem, a ne ga samo promatrati i doživljavati kroz poteškoće proživljene u prošlosti.

Sv. Pavao o Izraelu

Poslušajmo što o odnosima Židova i kršćana govori apostol Pavao (Šaul), a on je Židov srcem i dušom, kulturom i znanjem, tradicijom i životom. U Poslanici Rimljanima on poručuje:

»Silna mi je tuga i neprekidna bol u srcu. Da, htio bih ja sam proklet biti, odvojen od Krista, za braću svoju, sunarodnjake svoje po tijelu. Oni su Izraelci, njihovo je posinstvo, i Slava, i Savezi, i zakonodavstvo, i bogoštovlje, i obećanja; njihovi su i oci, od njih je, po tijelu, i Krist, koji je iznad svega, Bog blagoslovljen u vjekove. Amen« (Rim 9, 1-5).

Malo kasnije Pavao se pita i odgovara: »Zar je Bog odbacio narod svoj? Ni-pošto! Ta i ja sam Izraelac, iz potomstva Abrahamova, plemena Benjaminova.« I nastavlja s opomenom kršćanima: »Ako li su prvine svete, sveto je i tijesto; ako li je korijen svet, svete su i grane. Pa ako su neke grane odlomljene, a ti, divlja maslina, pricijepljen umjesto njih, postao suzajedničar korijena, sočnosti masline, ne uznosi se nad grane. Ako li se hoćeš uznositi – ne nosiš ti korijena, nego korijen tebe. (...) U pogledu evanđelja oni su, istina, protivnici poradi vas, ali u pogledu izabranja oni su [Židovi] ljubimci poradi otaca. Ta neopozivi su dari i poziv Božji!« (Rim 11, 1-29 *passim*).

Zar ovomu trebaju ikakvi drugi argumenti? Zar i tu ne vrijedi ona Plautova: *Sapienti sat!* – Pametnu dosta! E pa onda zbilja dosta! Knjigu treba uzeti i čitati.